

KAKO SE ISPRIČATI ZA ZLOČINE

Priručnik za političare

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT

1. UVOD

Za vrijeme ratova na području Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i njenih država slijednica od 1991. do 2001. kršenja ljudskih prava bila su masovna i sustavna. Procjenjuje se da ukupan broj poginulih u ratovima prelazi brojku od 130 000 na razini svih država, a samo u Hrvatskoj broj je veći od 18 000.¹

Mehanizmi tranzicijske pravde predstavljaju odgovor na rašireno nasilje iz razdoblja rata u cilju oporavka društva, uspostavljanja trajnog mira i pružanja satisfakcije za žrtve. Jedan od takvih mehanizama, Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) osudio je 90 osoba za zločine počinjene u tom razdoblju čime je snažno pridonio ostvarivanju pravde, a osim toga prikupljena je velika količina podataka koji svjedoče o brutalnosti i količini zlodjela kao i moralnom posrnuću jednog društva.

U predmetima pred MKSJ-om utvrđeno je kako su pojedinci djelujući u ime ili pod kontrolom Republike Hrvatske za vrijeme rata devedesetih počinili veći broj zločina i kršenja ljudskih prava na području Hrvatske, ali i na teritoriju Bosne i Hercegovine. Počinjenje zločina od strane vojnih snaga pod kontrolom Republike Hrvatske utvrđeno je u predmetima *Gotovina i drugi* (IT-06-90), *Norac* (IT-04-76), *Aleksovski* (IT-95-14/1), *Blaškić* (IT-95-14), *Bralo* (IT-95-17), *Kordić i Čerkez* (IT-95-14/2), *Naletilić i Martinović* (IT-98-34), *Prlić i drugi* (IT-04-74) i *Rajić* (IT-95-12). Isto je utvrđeno i u presudi Međunarodnog suda pravde u sporu Republike Hrvatske i Republike Srbije o primjeni Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.

Ipak, kaznena pravda ograničenog je dosega u djelovanju prema oporavku društva. Simbolički aspekti tranzicijske pravde poput isprika upućenih od najvišeg državnog vrha mogu ponekad snažnije doprinijeti društvenom pomirenju, prepoznavanju patnje preživjelih i obitelji žrtava zločina te vraćanju njihovog dostojanstva.

Ovaj priručnik se ne bavi pitanjem da li je isprika za masovne zločine potrebna. On želi naglasiti kako su svi političari na najvišim državnim funkcijama (posebno predsjednik/ca i premijer/ka) dužni uputiti ispriku preživjelim i obiteljima žrtava kršenja ljudskih prava koja su počinili pripadnici državnih institucija. Ova publikacija izrađena je zbog nedostatka razumijevanja hrvatskih političara za tu dužnost koja ukazuje na važnost adresiranja zločina iz prošlosti za koje odgovornost snosi Republika Hrvatska. Također, s obzirom na veliki broj neprocesuiranih zločina iz rata, isprika predstavlja minimum solidarnosti s žrtvama.

S obzirom na funkciju koju obnašaju, političari ovom simboličkom gestom imaju priliku pokazati da je država spremna preuzeti odgovornost za zločine te osigurati da takve radnje ne naiđu na odobravanje i da se više ne ponove. Svaka isprika upućena od strane visokih državnih predstavnika pokazuje i kako to društvo ima snage suočiti se s prošlošću te priznati i osuditi nehumana djela.

Kako se ispričati za zločine namijenjen je prvenstveno političarima, ali i predstavnicima medija u svrhu praćenja procesa tranzicijske pravde u Hrvatskoj. Kroz pet poglavlja prikazuju se definicije osnovnih pojmova važnih za razumijevanje procesa suočavanja s prošlošću, objašnjava važnost isprike kao sastavnog dijela ostvarenja tranzicijske pravde, analiziraju se primjeri iz međunarodne i hrvatske prakse te na kraju donose preporuke za političare kako se formalno i službeno ispričati.

¹ <http://www.forum.tm/vijesti/u-ratu-u-bivsoj-jugoslaviji-poginulo-130-tisuca-ljudi-3848>

2. TRANZICIJSKA PRAVDA I REPARACIJE ZA ŽRTVE

Jedan od najupečatljivijih mehanizama tranzicijske pravde su isprike visokopozicioniranih političara za masovna kršenja ljudskih prava. Kao oblik simboličkih reparacija za žrtve isprike mogu značajno pridonijeti suočavanju s prošlošću i unaprijediti proces pomirenja.

Tranzicijsku pravdu čini niz procesa i mehanizama kojim se cjelokupno društvo nastoji suočiti s razdobljem prošlosti koje je obilježeno političkim nemirima, oružanim konfliktima, državnom represijom² ili masovnim kršenjima ljudskih prava, a u cilju uspostavljanja vladavine prava, preuzimanja odgovornosti za kršenja ljudskih prava, i u konačnici, uspostavljanja mira.³

Tranzicijska pravda sastavni je dio procesa pomirenja među državama i društvima koja se suočavaju, ili su se suočavala, sa tranzicijom tijekom koje je određena etnička, nacionalna, vjerska i/ili politička grupacija doživjela sustavna i rasprostranjena kršenja svojih zajamčenih ljudskih prava i sloboda.

U hrvatskom kontekstu, tranzicijska pravda se prvenstveno odnosi na suočavanja s ratnim zločinima i masovnim kršenjima ljudskih prava počinjenim u periodu od 1991. do 1995. godine na teritoriju Republike Hrvatske i na teritoriju susjednih država u kojima su sudjelovale hrvatske snage.

Glavni izazovi tranzicijske pravde upravo su načini i metode putem kojih se društva obilježena ratnim događanjima mogu učiniti demokratski konsolidiranim, odgovornim te sposobnim graditi budućnost „oslobođenu teške prošlosti“.

Osnovni mehanizmi tranzicijske pravde su: kazneni progon i postupci pred nadležnim tijelima i sudovima, osnivanje komisija/povjerenstava za utvrđivanje istine, reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, institucionalne reforme i memorijalizacija.

Reparacije su važan mehanizam zadovoljenja prava žrtava kršenja ljudskih prava i njihovih obitelji. One adresiraju pravo žrtava na moralnu i materijalnu satisfakciju, omogućavaju javno priznanje patnji žrtava, a za ostvarenje tih prava nadležne su državne institucije. Pravo žrtava na reparaciju sastavni je dio prava na pravednost te je kao takvo predviđeno u brojnim međunarodnim dokumentima koji garantiraju pravo na brzu te pravičnu i adekvatnu reparaciju⁴ iz čega proizlazi zakonska obveza država da poprave posljedice povreda. Države to trebaju napraviti zato što su ili odgovorne za njihovo počinjenje ili zato što su propustile spriječiti počinjenje masovnog kršenja ljudskih prava.⁵

Neovisno o tome radi li se o materijalnim ili simboličkim, cilj reparacija je doprinos popravljaju materijalnih ili moralnih posljedica kršenja ljudskih prava.⁶ One predstavljaju iznimno važan mehanizam tranzicijske pravde jer su vrlo često prepoznate kao najznačajniji i neposredni način ostvarivanja pravde za žrtve.⁷

Materijalne reparacije odnose se na financijska obeštećenja, odnosno na naknadu štete ili povrat u prijašnje stanje, žrtvama kršenja ljudskih prava, bilo grupama bilo pojedincima. Simboličke reparacije odnose se na komemoracije, javne isprike najviših državnih dužnosnika za počinjenje teških zločina, postavljanje spomenika, imenovanja ulica, trgova i drugih javnih

² Delaye, Diana. Što je to tranzicijska pravda? Politološki pojmovnik: tranzicijska pravda. Broj 21, svibanj 2015.

³ Ibid.

⁴ Bužinkić, Emina (ur.). Civilne žrtve rata u Hrvatskoj, istraživački izvještaj. 2012. str. 23.

⁵ <https://www.ictj.org/our-work/transitional-justice-issues/reparations>

⁶ Freeman, Mark. Šta je tranziciona pravda? Fond za Humanitarno pravo

⁷ Ibid.

površina ili institucija. One pomažu očuvanju poštovanja i sjećanja na žrtve te pridonose garanciji neponavljanja zločina.

Simboličke reparacije poput isprika snažno doprinose smanjenju društvene segregacije, međusobne netrpeljivosti i mržnje u društvu na način da odlučno, jasno i nedvosmisleno osuđuju počinitelje kršenja međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava o ljudskim pravima. Ovim simboličkim gestama žrtvama se vraća dostojanstvo i daje nada da se brutalnosti više neće ponoviti.

3. ISPRIKA - VIŠE OD RIJEČI

Javne isprike visokopozicioniranih državnih dužnosnika kao način simboličkih reparacija podrazumijevaju službeni, dostojanstven i, vrlo često javni iskaz, o tome da su u prošlosti počinjena kršenja ljudskih prava koja su žrtvama nanijela ozbiljnu i nepopravljivu bol te predstavljaju prihvaćanje dijela odgovornosti za ono što je učinjeno ili je propušteno učiniti.

Glavna Skupština Ujedinjenih naroda usvojila je 16. prosinca 2005. godine rezoluciju kojom se uređuju osnovna načela i smjernice koje se tiču prava na pravni lijek i reparaciju žrtvama teških povreda međunarodnog prava o ljudskim pravima i teških povreda međunarodnog humanitarnog prava.

Navedenim dokumentom identificiraju se mehanizmi, modaliteti, procedure i metode za implementaciju postojećih zakonskih rješenja u okviru obveza predviđenih međunarodnim pravom o ljudskim pravima i međunarodnim humanitarnim pravom. Među njima se nalazi i preporuka državama, u glavi IX. Reparacije za pretrpljenu štetu (*Reparation for harm suffered*), da satisfakciju žrtvama omoguće i u obliku javne isprike, koja uključuje priznanje činjenica i preuzimanje odgovornosti.⁸

Promatrajući iz perspektive tranzicijske pravde, isprike predstavljaju javno priznanje da su počinjene teške povrede ljudskih prava u prošlosti te mogu, u najboljem slučaju, biti simbolička prekretnica između prošlih i budućih političkih stavova prema određenim događanjima. Posebnu važnost ima isprika koja je učinjena javno jer na taj način može doprijeti do većeg broja žrtava, ali i do šire javnosti posredstvom medija.

Cilj isprike je osnažiti građane i društvo u cijelosti da se suoče s razlozima koji su uzrokovali konflikte, nasilje, represiju ili sukobe koji su omogućili masovno kršenje ljudskih prava te da se na taj način nedvojbeno potvrdi činjenica da su se zločini dogodili i da su ta djela prouzročila neizmjeranu štetu žrtvama čija se prava nisu poštovala.

U većini slučajeva, isprika nije dovoljna reparacija žrtvama grubih kršenja ljudskih prava. Iako isprike imaju važnu simboličku i moralnu vrijednost te mogu utjecati na promjenu dominirajuće društvene paradigme, one trebaju biti sastavni dio šireg koncepta zadovoljenja prava za žrtve i njihove obitelji. To uključuje, između ostalog, i materijalnu kompenzaciju nanesene štete pojedincima ili grupama.

Važno je razlikovati „izraze žaljenja“ od isprika. Naizgled može djelovati da se radi o istovjetnosti ili retoričkim figurama, međutim sadržaj, a i konačna poruka koja se šalje žrtvama i društvima, izražavanjem žaljenja i ispričavanjem, nije podudarna. Izbor riječi, količina kajanja, srama, poniznosti i iskrenosti neizostavan su dio isprike. U tom smislu, „puna isprika“ mora sadržavati osim riječi kojima se ispričava, preuzimanje odgovornosti za predmetne događaje iz prošlosti sukladno funkciji koju državnik/političar obnaša kao i korištenje riječi koje

⁸ Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. United Nations. Office of the High Commissioner. Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005

nedvojbeno, neublažavajući opisuju konkretne događaje i posljedice (ne)djela zbog kojih je isprika upućena.

Tko se kome treba ispričati također može predstavljati dilemu koju valja razriješiti. Oni koji se ispričavaju mogu obnašati različite funkcije u društveno – političkom životu, dok žrtve, oni kojima je isprika prvenstveno usmjerena, mogu očekivati ispriku od neposrednih počinitelja zločina, počinitelja koji su imali zapovjednu odgovornost ili neki oblik kontrole u datom periodu, ili od vlada koje su politički nosile odgovornost za teška kršenja ljudskih prava.

Ispriku će službenom učiniti ona vrsta koju upućuje najviši državni dužnosnik; predsjednik/ca država ili predsjednik/ca vlade, neovisno o tome jesu li tada obnašali neku od navedenih dužnosti. Ovakvim simboličkim činom političari koji predstavljaju državu u domovini i inozemstvu, iskazuju neslaganje i odmicanje od odluka koje su donosili ili njihovi prethodnici ili osobe koje su obnašale odgovorne funkcije u vlasti ili u oružanim snagama.⁹

4. "I AM DEEPLY SORRY" - PRIMJERI I ANALIZA DOBRE PRAKSE

Čile 1991.

Predsjednik Čilea Patricio Aylwin uputio je 1991. ispriku žrtvama zločina i kršenja ljudskih prava za koje je odgovoran režim vojne diktature u toj državi od 1973. do 1990. godine. U tom razdoblju Čileom je vladala vojna hunta na čelu s diktatorom Augustom Pinochetom. Ovaj režim karakterizirali su sustavni zločini i represija prema političkim protivnicima i disidentima što je rezultiralo s 3000 mrtvih i nestalih osoba, desetke tisuća mučenih i više od 200 000 protjeranih građana Čilea¹⁰.

Po dolasku na vlast Patricio Aylwin inicirao je osnivanje komisije za istinu i pomirenje čiji je zadatak bio: utvrditi potpunu sliku razine kršenja ljudskih prava za vrijeme Pinochetovog režima, prikupiti dokaze kako bi se mogao otkriti identitet žrtava, predložiti programe reparacija za žrtve i njihove obitelji te predložiti pravne i administrativne mjere kako bi se osiguralo neponavljanje zločina ove vrste.¹¹

Izvor: International Commission on Missing Persons

Govor koji je predsjednik Aylwin održao 1991. jedan je od najboljih primjera isprike državnog čelnika zbog masovnih kršenja ljudskih prava za koje su odgovorne državne institucije i pojedinci koji su im bili na čelu. Njegova isprika emitirala se na televizijskim programima diljem

⁹ Carranza, Ruben; Correa, Cristian; Naughton, Elena. Reparative Justice. More than words. Apologies as a Form of Reparation. December 2015. str. 14-15

¹⁰ <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-19357497>

¹¹ <https://www.beyondintractability.org/casestudy/brahm-chilean>

zemlje, a Alwyn je istaknuo odgovornost države za zločine Pinochetova režima te propuste državnih institucija da kazne počinitelje i spriječe nasilje.¹²

*"Večeras vam se obraćam kako bi razgovarali o bolnom problemu koji još uvijek dijeli Čilence: kršenju ljudskih prava počinjenom posljednjih godina...Kada sam preuzeo ured predsjednika rekao sam da je ovo otvorena rana u duši naše države koja može zacijeliti samo ako djelujemo prema pomirenju na temelju istine i pravde...Zato se usuđujem da na mjestu predsjednika republike predstavljam cijelu naciju i da u njeno ime molim za oprost od obitelji žrtava. Iz toga razloga tražim i od oružanih snaga, policije i obavještajnih službi koje su sudjelovale u počinjenju da naprave geste kojima će prepoznati patnju koju su uzrokovale i pridonijeti smanjenju boli žrtava."*¹³

Aylwin se nije zadržao samo na ispriци već je kroz parlament uputio i nacrt zakona kojim bi se uspostavili programi reparacija za žrtve i njihove registracije. Osim toga uputio je i pismo Vrhovnom sudu od kojeg je zatražio kompletnu istragu kršenja ljudskih prava iz vremena Pinochetova režima.

Velika Britanija 2010.

Katolička Sjevernoiriska organizacija za građanska prava (engl. *North Ireland Civil Rights Association*) organizirala je u gradu Londonderryu prosvjed odupirući se diskriminaciji koji se održao u nedjelju, 30. siječnja 1972. Povod ovog prosvjeda između ostalog bila je i odluka britanske vlade da se sve one za koje se sumnja da su članovi neke od frakcija IRA-e može uhititi i internirati bez istrage i suđenja. Prosvjed se pretvorio u krvoproliće. Pripadnici britanskih oružanih snaga upucali su 28 ljudi, poginulo je 14 osoba, a stotine su ranjene i uhićene. Ovaj je događaj u javnosti prozvan *Krvavom nedjeljom* („*Bloody Sunday*“).¹⁴

Tadašnji premijer Ujedinjenog Kraljevstva, David Cameron, 15. lipnja 2010. godine u Donjem Domu (*House of Commons*) britanskog parlamenta službeno se ispričao za ubojstva 14 civila od strane britanskih vojnika, 38 godina nakon počinjenih zločina. Ispriku je prenošena video prijenosom uživo u Londonderryu. Svoju ispriku Cameron je bazirao na nalazima komisije za utvrđenje istine; istražne komisije (*Saville inquiry*), koji su javno objavljeni, a broje više od 5000 stranica zaključaka koja uključuju više od 2500 svjedočenja.

Izvor: AFP

¹² Carranza, Ruben; Correa, Cristian; Naughton, Elena. Reparative Justice. More than words. Apologies as a Form of Reparation. December 2015. str.5

¹³ Ibid.

¹⁴ <http://povijest.hr/nadanasnjidan/krvava-nedjelja/>

Govor Davida Camerona	Analiza
<p><i>Zaključci ovog izvještaja su potpuno jasni. Nema sumnje, ništa nije dvosmisleno, nema dvojbi. Ono što se dogodilo na Krvavu nedjelju nije niti može biti opravdano. Bilo je pogrešno.</i></p> <p><i>Nema smisla pokušavati ublažiti ili dati drugi smisao onome što je navedeno u izvješću. Iz zaključaka mjerodavne komisije jasno proizlazi da događaji od Krvave nedjelje ni na koji način nisu opravdani.</i></p> <p><i>Ali ono što se dogodilo, ne smije se nikad ponoviti. Obitelji onih koji su poginuli nisu trebali živjeti u patnji i boli koju je taj dan donio i nositi se sa tim gubitkom čitavog života. Također htio bih izraziti suosjećanje s obiteljima ubijenih.</i></p> <p><i>Neki naši vojnici postupili su pogrešno. Vlada je odgovorna za postupak oružanih snaga i zbog toga, u ime Vlade, zapravo u ime naše države, izražavam duboko žaljenje.</i></p> <p><i>Ni na koji način ne opravdavajući događaje koji su se dogodili 30. siječnja 1972., trebali bismo uzeti u obzir kontekst događaja koji su prethodili onima na Krvavu nedjelju. (...)</i></p> <p><i>Svakome treba omogućiti da pregleda zaključke (op.a. komisije) i zato će biti objavljeni u cijelosti. Objavljeno je deset svezaka, na više od 5000 stranica.</i></p> <p><i>Ali nećemo se niti skrivati od istine s kojom smo danas suočeni. Ovo su riječi (op.a. zaključci Istražne komisije) koje ne možemo i ne smijemo ignorirati. Ali nadam se da je ono što ovaj izvještaj može označiti trenutak u kojemu se svi skupa sastajemo u ovom Domu i u zajednicama koje predstavljamo kako bismo se osvrnuli na našu zajedničku prošlost, čak i onda kada nas ona razdvaja.¹⁵</i></p>	<p>Nedvojbeno priznanje neopravdanosti predmetnih događaja.</p> <p>Neublažavanje interpretacije učinjenog.</p> <p>Pozivanje na neponavljanje učinjenog u budućnosti te obraćanje i suosjećanje sa žrtvama i obiteljima.</p> <p>Preuzimanje odgovornosti za odluke tadašnje Vlade, države kao takve i korištenje riječi koje nedvojbeno predstavljaju ispriku (eng. "I am deeply sorry").</p> <p>Opisivanje društveno političkih okolnosti koje su prethodile i rezultirale predmetnim događanjima.</p> <p>Javno objavljivanje detaljnog nalaza Istražne komisije (<i>Saville inquiry</i>) kako bi svakome bilo dostupno pregledati zaključke te proučiti istraženo.</p> <p>Svijest da je nemoguće graditi budućnost bez suočavanja s prošlošću.</p>

¹⁵ <http://www.bbc.com/news/10322295>

5. "TO NIJE BILA ISPRIKA, NEGO SAM IZRAZIO ŽALJENJE" - PRIMJERI IZ HRVATSKE

Stjepan Mesić 2003.

Predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić uputio je ispriku "za nanošenje boli i štete" od strane hrvatskih građana za vrijeme službenog posjeta Beogradu 10. rujna 2003. Za vrijeme Mesićevog boravka u Beogradu predsjednik Srbije i Crne Gore Svetozar Marović je prvi uputio ispriku: "Želim se izvinuti za sva zla koja je bilo koji građanin Crne Gore i Srbije učinio ili počinio bilo kome u Hrvatskoj"¹⁶. Nakon toga Stjepan Mesić je izjavio:

"Koristim priliku da prihvatim ovu simboličnu ispriku, a sa svoje strane mogu reći da se ispričavam svima onima kojima su građani Hrvatske u bilo koje vrijeme, i bilo kada, nanijeli bol ili štetu, zloupotrebjavajući ili radeći protivno zakonu i zloupotrebjavajući svoju poziciju".¹⁷

Ovu izjavu Mesić je uputio u prvom službenom posjetu jednog predsjednika Republike Hrvatske Beogradu u vrijeme kada je između dviju država postojao niz otvorenih pitanja i neriješenih problema iz vremena rata. Iako je izjava poboljšala napredak u međusobnim odnosima dvije države i smanjenju tenzija koje su se nagomilale kroz devedesete godine, ona u svom sadržaju i načinu iznošenja značajno ne pridonosi zadovoljenju prava žrtava niti procesu suočavanja s prošlošću.

Izvor: *express.hr*

Mesić je ovu ispriku uputio tek kao odgovor na ispriku predsjednika Marovića, a ona sadržava niz sadržajnih i formalnih manjkavosti. Isprika nije upućena konkretnim žrtvama, već su sami recipijenti postavljeni široko i nejasno ("svima onima"...op.a. kojima je nanesena bol ili šteta). Predsjednik je izjavu dao bez prisutnosti obitelji žrtava i na mjestu koje nema simboličku važnost za žrtve. Mesić propušta uputiti na konkretne događaje i konkretna počinjenja zločina ili kršenja ljudskih prava, a ne referira se ni na relevantna istraživanja, sudske procese i utvrđene činjenice koje su povezane s počinjenim djelima. Zbog toga ostaje nejasno na što ili koga Mesić misli kada govori o nanošenju boli ili štete kroz zloupotrebavanje ili djelovanje protivno zakonu.

U svojoj izjavi Mesić koristi pravilan izraz "ispričavam se", ali ne preuzima odgovornost države i njenih institucija za provođenje zločina i ne osuđuje počinjena djela. Njegova isprika ne djeluje iskreno jer ne adresira zadovoljenje prava žrtava i njihovih obitelji, a Mesić u potpunosti propušta naglasiti važnost zajedničkih društvenih vrijednosti poput tolerancije i suživota koje vode pomirenju.

¹⁶ <http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/A13917/Obostrana-izvinjenja-za-zlocine/>

¹⁷ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/marovic-se-ispricao-za-sva-zla-pocinjena-u-rh-ispricao-se-i-mesic/158090.aspx>

Ivo Josipović 2010.

Predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović je u travnju 2010. godine bio u višednevnom posjetu Bosni i Hercegovini unutar kojeg je posjetio Sarajevo, Mostar i Ahmiće. Josipović je u Sarajevu održao govor u Parlamentarnoj skupštini BiH u kojem se osvrnuo na zločine za vrijeme ratova devedesetih godina. Za vrijeme posjeta Ahmićima 15. travnja 2010. Predsjednik je položio vijenac ispred spomenika 116 žrtava ratnog zločina kojeg su u ovom naselju počinile jedinice Hrvatskog vijeća obrane 1993. godine.

MKSJ je već u to vrijeme u nekoliko presuda utvrdio kako je Republika Hrvatska imala sveobuhvatnu kontrolu nad ovim jedinicama u cilju etničkog čišćenja i progona bošnjačkog stanovništva iz dijelova Bosne i Hercegovina te pripajanja ovog dijela teritorija Hrvatskoj. U kampanji protiv bošnjačkog stanovništva jedinice Hrvatskog vijeća obrane (HVO) počinile su veći broj ratnih zločina u Ahmićima, Busovači, Novom Travniku, Varešu, Stupnom Dolu, Kiseljaku, Vitezu, Mostaru i drugim područjima u BiH. To je vidljivo iz presuda u predmetima: *Aleksovski* (IT-95-14/1), *Blaškić* (IT-95-14), *Bralo* (IT-95-17), *Furundžija* (IT-95-17/1), *Kordić i Čerkez* (IT-95-14/2), *Kupreškić i drugi* (IT-95-16), *Naletilić i Martinović* (IT-98-34), *Prlić i drugi* (IT-04-74) i *Rajić* (IT-95-12).

U svom govoru pred Skupštinom BiH Josipović je izrazio žaljenje za počinjene zločine kojima je doprinijela i Republika Hrvatska.

*"Politike koje su devedesetih - bilo to iz zloćudnosti, neznanja, arogancije ili ludosti -vjerovale da je rješenje za Bosnu i Hercegovinu - podjela, posijale su u Bosni i Hercegovini ali i u svojim zemljama zlosretno sjeme. Zavedeni su narodi i pojedinci požnjeli rat, smrt i sakaćenje stotina tisuća, milijune raseljenih, uništena gospodarstva, uništene obitelji, a ovdje u Bosni i Hercegovini ostavili za sobom rastrgano tkivo jednoga nedvojbeno posebnoga društvenog i kulturnoga bića utemeljenog na multietničnosti i multikonfesionalnosti. Duboko žalim sto je i Republika Hrvatska svojom politikom u devedesetim godinama prošlog stoljeća tome doprinijela. Duboko žalim sto je takva hrvatska politika doprinijela stradanjima ljudi i podjelama koje nas i danas muče. Došlo je novo doba, doba u kojemu odlučno treba prepoznati pogreške prijašnjih vremena, i hrabro kročiti novim putem, putem koji će trajno u regiji donijeti mir, stabilnost i prosperitet."*¹⁸

Izvor: AFP

U svom govoru priznao je i osudio počinjena kršenja ljudskih prava te političko djelovanje vlastite države koje je dovelo do provođenja zločina.

¹⁸ http://www.camo.ch/govor_ive_josipovica_u_parlamentu_bih.htm

*"Politike koje su u devedesetim godinama vidjele rješenje u podjeli i razdvajanju, u supremaciji jednih na drugima, u isključivanju drugoga, u nepoštivanju ljudskih prava, u sili i nasilju, u nepravdi i namjernom sirenju straha, moraju biti jednom i zauvijek napuštene. Za novo doba treba nam nova politika."*¹⁹

Osim toga ukazao je na zajedničke društvene vrijednosti koje vode prema pomirenju, suživotu, suradnji i toleranciji.

Dan nakon govora u Sarajevu Predsjednik je posjetio Ahmiće, mjesto najtežeg pojedinačnog zločina za čije počinjenje su odgovorne hrvatske snage u Bosni i Hercegovini. Na tom mjestu nije održao govor isprike, već je simboličkom gestom postavljanja vijenca kod spomenika u sjećanje na ubijene stanovnike izrazio sućut žrtvama počinjenih zločina u ovom naselju. Učinio je to u prisutnosti predstavnika organizacija žrtava, vjerske i lokalne zajednice što je pridonijelo inkluziji, iskrenosti te potencijalu ovog čina da doprinese pomirenju.²⁰

Govori, izjave i simboličke geste Josipovića za vrijeme posjeta Sarajevu i Ahmićima 2010. predstavljaju vjerojatno najbolji primjer hrvatske politike u simboličkom aspektu tranzicijske pravde i suočavanja s prošlošću. Ipak, ovi primjeri imali su nekoliko ključnih nedostataka i pokazali su se kao nedostatan cjelovitom poštivanju prava žrtava kršenja ljudskih prava i preciznom upućivanju društva u smjeru izgradnje povjerenja i suradnje.

Najveći nedostatak vidljiv je u tome što se Josipović nije ispričao žrtvama zločina što je doprinijelo umanjenju simboličke vrijednost njegovog govora pred Skupštinom BiH i samom posjetu Ahmićima. Umjesto toga Josipović je izrazio žaljenje. Iako može djelovati da se radi o istovjetnosti ili retoričkim figurama, sadržaj, a i konačna poruka koja se šalje žrtvama i društvima, izražavanjem žaljenja i ispričavanjem, nije podudarna. Puna isprika mora uključivati izgovaranje riječi "*oprostite*" ili "*ispričavam se*" koja uključuje i priznanje počinjenih zločina i preuzimanje odgovornosti za učinjena djela. Osim toga Josipović je povratkom u Hrvatsku dodatno naglasio kako se nije ispričao već je samo izrazio žaljenje²¹ što potencijalno ima izrazito negativan efekt na žrtve zločina koje cjelokupan čin mogu smatrati manje iskrenim.

Osim toga, iako je u svom govoru osudio pogrešnu politiku i poticanje na rat od strane Republike Hrvatske, Josipović je propustio ukazati na konkretne zločine i kršenja ljudskih prava od strane hrvatskih snaga poput onih u Ahmićima, Stupnom Dolu, Busovači, Mostaru i drugim mjestima.

Krajem 2010. godine Josipović je zajedno s predsjednikom Republike Srbije Borisom Tadićem posjetio Paulin dvor gdje su se na mjesnom groblju poklonili civilnim žrtvama srpske nacionalnosti stradalim od strane pripadnika 130. brigade Hrvatske vojske u prosincu 1991. godine na kojem je Josipović rekao: „*Ovdje u Paulin Dvoru dogodio se zločin, zločin nema opravdanje. Osveta zločinom nije opravdana. Zločin zaslužuje osudu, žrtve naš pijetet a oni koji su ostali iza žrtava zaslužuju našu ispriku.*“²²

Ne zanemarujući važnost Josipovićevog odlaska uz sve državničke počasti na mjesto počinjenja zločina uz polaganje vijenca u prisustvu obitelji stradalih civila, upućene riječi, kao što je vidljivo i iz gore navedenih analiza, nisu dovoljne i u potpunosti prikladne da bismo mogli zaključiti da je izrečena isprika u svojoj cjelovitosti.

¹⁹ Ibid.

²⁰ https://www.slobodnaevropa.org/a/josipovic_bih_ahmici_posjeta/2012751.html

²¹ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/josipovic-nisam-se-ispricao-nego-sam-izrazio-zaljenje/2260643/>

²² <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/tadic-se-ispricao-na-ovcari-josipovic-u-paulin-dvoru-zlocin-zasluzuje-osudu-zrtve-nas-pijetet/3124877/>

6. PREPORUKE – KAKO SE ISPRIČATI ZA ZLOČINE

U kontekstu tranzicijske pravde i suočavanja s prošlošću ne postoji savršen način iznošenja niti u potpunosti ispravan sadržaj isprike koji će zadovoljiti sve žrtve, preživjele i cjelokupnu javnost. Ipak na temelju dokumenata kao što su principi i smjernice Glavne skupštine UN-a državama za zadovoljenje prava žrtava na reparacije²³ i smjernice Međunarodnog centra za tranzicijsku pravdu²⁴ (*International Center for Transitional Justice*) moguće je izdvojiti najvažnije preporuke kojima bi se trebali voditi političari i drugi visoki dužnosnici kada odluče uputiti ispriku za masovna kršenja ljudskih prava. Svaki političar mora imati na umu da je u izjavi izrazito važan izbor riječi te da izražavanje kajanja i poniznosti doprinosi iskrenosti ove simboličke geste.

Isprika mora biti upućena:

- javno, a njeno iznošenje mora biti dostupno za praćenje svim medijima
- na mjestu na kojem su zločini ili kršenja ljudskih prava počinjena ili na mjestu koje ima snažan simbolički značaj za obitelji žrtava i preživjele
- žrtvama, a od strane najviših predstavnika državne vlasti (predsjednik države ili predsjednik vlade)
- u prisutnosti obitelji žrtava, preživjelih i predstavnika lokalne zajednice u kojoj su počinjeni zločini i masovna kršenja ljudskih prava

Sadržaj izjave mora:

- uključivati izričitu ispriku koja uključuje priznanje počinjenih zločina i preuzimanje odgovornosti za počinjena djela
- uključivati osudu počinjenih zločina i kršenja ljudskih prava te svakog društvenog i političkog djelovanja koje je dovelo do provođenja takvih djela
- biti upućen na konkretne događaje i konkretna počinjenja zločina ili kršenja ljudskih prava. U samoj izjavi potrebno je ukazati na dosadašnje napore za utvrđivanje istine, provedena istraživanja, sudske procese i utvrđene činjenice koje su povezane s počinjenim djelima
- izbjegavati svaljivanje krivnje na žrtve za počinjene zločine
- istaknuti dodatne načine na koje će se adresirati zadovoljenje prava žrtava i njihovih obitelji na pravdu, istinu, reparacije i garanciju neponavljanja kršenja ljudskih prava

²³ Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. United Nations. Office of the High Commissioner. Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005

²⁴ Carranza, Ruben; Correa, Cristian; Naughton, Elena. Reparative Justice. More than words. Apologies as a Form of Reparation. December 2015.

- naglasiti zajedničke društvene vrijednosti koje vode prema pomirenju, suživotu i toleranciji

Napominjemo, isprika nije dovoljna za ostvarenje tranzicijske pravde. Žrtve zaslužuju punu kompenzaciju ionako nenadoknadivih gubitaka. U tom smislu, važno je da svi stupovi vlasti sudjeluju, putem legislativnih rješenja, institucionalnih reformi, pravosudnih mehanizama, sudskih postupaka i odluka, financijskih oblika naknada štete, obilježavanja mjesta i dana stradanja, izgradnje spomeničkih obilježja, imenovanja javnih prostora te svim drugim načinima u izgradnji društva koje se suočava s prošlošću u kojem se ostvaruje pravo na istinu, pravo na pravdu, pravo na reparacije te garantira neponavljanje grubog kršenja ljudskih prava.

7. IZVORI

Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. United Nations. Office of the High Commissioner. Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005. Dostupno na: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx>

Bužinkić, Emina (ur.). Civilne žrtve rata u Hrvatskoj, istraživački izvještaj. 2012. Dostupno na: http://www.centar-za-mir.hr/uploads/Istrazivacki_izvjestaj_Civilne_zrtve_rata_u_Hrvatskoj.pdf

Carranza, Ruben; Correa, Cristian; Naughton, Elena. Reparative Justice. More than words. Apologies as a Form of Reparation. December 2015. Dostupno na: <https://www.ictj.org/publication/more-than-words-apologies-form-reparation>

Delaye, Diana. Što je to tranzicijska pravda? Politološki pojmovnik: tranzicijska pravda. Broj 21, svibanj 2015. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/147473>

Freeman, Mark. Šta je tranziciona pravda? Fond za Humanitarno pravo. Dostupno na: mreza-mira.net/wp-content/uploads/Sta-je-tranziciona-pravda.pdf

Web stranice:

bbc.com/news/world-latin-america-19357497

beyondintractability.org/casestudy/brahm-chilean

hrvatskarijec.rs/vijest/A13917/Obostrana-izvinjenja-za-zlocine/

povijest.hr/nadanasnjidan/krvava-nedjelja/

index.hr/vijesti/clanak/marovic-se-ispricao-za-sva-zla-pocinjena-u-rh-ispricao-se-i-mesic/158090.aspx

ictj.org/our-work/transitional-justice-issues/reparations

camo.ch/govor_ive_josipovica_u_parlamentu_bih.htm

slobodnaevropa.org/a/josipovic_bih_ahmici_posjeta/2012751.html

jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/josipovic-nisam-se-ispricao-nego-sam-izrazio-zaljenje/2260643/

jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/tadic-se-ispricao-na-ovcari-josipovic-u-paulin-dvoru-zlocin-zasluzuje-osudu-zrtve-nas-pijetet/3124877/

forum.tm/vijesti/u-ratu-u-bivsoj-jugoslaviji-poginulo-130-tisuca-ljudi-3848

Kontakti:

Nikola Puharić, **programski direktor**, nikola.puharic@yhr.org

Branka Vierda, **koordinatorica programa pravde**, branka.vierda@yhr.org

yhr.org

